

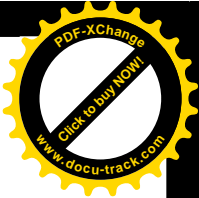
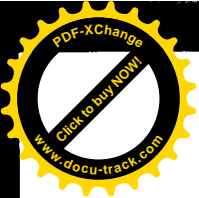
ליליאן אטלן

מר סליק
או
חולי היבשה

(מחזה בשלושה זמנים)

נוסח עברי: חיים גורי

הוצאת "מורשת" - בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ
ו"ספרית פועלים"

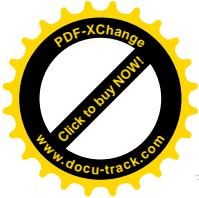
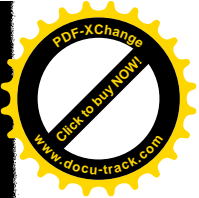


Lilliane Atlan
MONSIEUR FUGUE
ou
LE MAL DE TERRE

„אמר רבי יוחנן: מיום שחרב בית-
המקדש, ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה
לשוטים ולתינוקות."
(בבא בתרא י"ב ע"ב)

בימי המלחמה האחרונה ליווה יאנוש
קורצ'אק את תלמידיו עד חדרי הגאזים.
הוא עשה זאת מרצונו החופשי. הוא
סיפר להם סיפורים עד הרגע האחרון.

©
כל הזכויות שמורות למורשת בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ'
ולספרית פועלים
נדפס בישראל תשל"ג • 1972
דפוס ורד תל-אביב



הזמן : כתום החורבן, באחד הגטאות.

המקום : פתחו של ביוב, חורבות הגטו, הבוריער או בקעת העצמות.

הנפשות : חיילים לבושי ירוק

כריסטוף

פרובה

גרובה

הילדים שחדלו להיות ילדים אמיתיים (מכוסי רפש, עטויי בלואים, פראי-אדם, חסרי אשליות, אכורים, משולים לחיתוליער אלמלא עיניהם המטורפות)

יוסלה

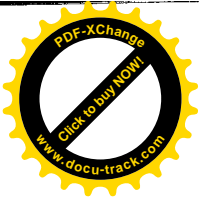
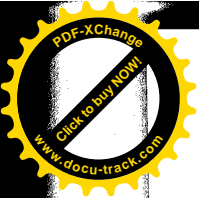
ראיסה

יונה

אברשה

בובתה של תמר (באמצעותה מביעים הילדים ובעיקר יונה את נוכחותה של תמר אשר מתה לפני זמן רב)

גרול, המכונה מר סליק (תנועותיו איטיות, נראה כמשותק, פניו מביעות טיפשות וטוב-לב)



זמן ראשון

(פתחו של ביוב. חורבות הגטו)

המפקד: שמונה ימים הגטו כבר בוער. העכברים שגרו פה מתים. כל מי אשר נמלט ליערות נתפס לו וגשלה לבוריער. מי אשר נשאר לו בביוב הוצף במים הזורמים במנהרות. זה חמישים ושש שעות עומדים על המשמר ליד כל הפתחים. כולם טבעו שם בוודאי. כל הענין גמור. נוכל שוב להתחיל. כריסטוף: הרם את המכסה הזוה. לא יותר מדי. שיקאה טבעי.

(גרול מגומגם, מציית)

כריסטוף: שכב, העמד פני מת. אם נשאר מישהו נראה מה החיות האלה יעשו בך.

(גרול מעמיד פני מת. עיניו פקוחות לרווחה. ארשת פניו טבעית, כפני איש שהסיח את דעתו. כריסטוף משרבב לכיסו פרוסת לחם, סיגריות. מתרחק. רעש מכונת מסתלקת. המכסה מתרומם. מתגלות פניהם המפוחדות והחיוורות של יוסלה וראיסה. הם יוצאים ללא הגה. זוחלים, דומים לציפרי לילה. בעיקר ראיסה. אחר יוצאים מן הביוב יונה [המאמץ אל לבו בובהמתה מרופשת, ראש עצים, אבריה גנועי אבעבועות. בובה הדומה להם]



גרול: הפסיקו, לעזאזל, זה לא יעזור! (מתרומם לפתע)
בואו, ילדים, אני אוביל אתכם עד היער.

(הילדים אינם זזים)

גרול: אני חייל, נכון... שרפתי את הגטו, נכון... אעמדותי
פני מת כדי לתפוס אתכם, אף זה נכון, אך מהרו, לכל
הרוחות!

(הילדים נדחקים זה אל זה, הרחק מגרול. כריסטוף מתגלה
וצוחק)

כריסטוף: בדיוק כפי שחשבתי. כמו פשפשים, זה לא נגמר.
(שהות. הוא שורק) פרובה!

(רואים את פתחה של המשאית. הילדים נסוגים, דחוקים,
גוש אחד, תמיד הרחק מגרול. מופיע המפקד)

המפקד: ובכן, ילדים, אתם הולכים למצוא את הורייכם. עלו,
יש בשר במשאית, אתם תאכלו.

(הילדים אינם מצייתים)

המפקד: עלו! (שהות. מכת מקל) ראשונות הילדות. הן
מנומסים, רבותי! (מכת מקל) עלו, עלו.

(גרול נתקף רוח שטות. רוצה לטפס אחרי הילדים, ללא
הגה)

המפקד: אין צורך, גרול. משלוח כה זעיר. האם לא נסעת
מעולם לעמק בוריער, סמל גרול?

(גרול אינו משיב)

המפקד: אני יכול לירות בך במקום, סמל גרול!

(גרול אינו משיב)

ברשה, פנים מבוזות, בלואים, עיני טירוף. יוסלה
וראיסה הרואים את הלחם חוטפים אותו ללא הגה. יונה
ואברשה מרוקנים את כיסיו של גרול בשקט, חולצים את
מגפיו, רואים את פרוסת הלחם, מזנקים על יוסלה וראיסה,
טורפים, אורבים זה לזה, מתגוללים על הקרקע)

יוסלה (בקול שבור): חרא, אש בכל מקום. איזו דפיקה!

ראיסה (קולה שבור מקולו): בואו נחזור למטה!

אברשה (הכחוש מכולם, בקול חלוש): השתגעתי?

יוסלה: בואו נקרע את הגדר. מהר. (הכל עוסקים בכך. חוץ
ליונה הממלמל)

ראיסה: הידים שלי מלאות דם.

יוסלה: סתמי את הפה.

אברשה: יונה, מה אתה חולם שם?

ראיסה (יורקת): הוא מתפלל.

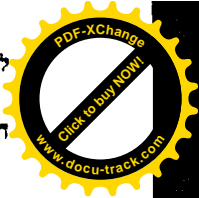
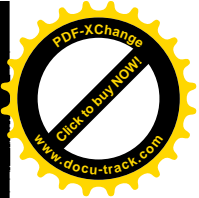
אברשה: חרא של אלהים.

יוסלה: אתה יכול להתפלל וגם לקרוע את הגדר... עשה
זאת, לפחות.

(יונה עוזר להם ומאמץ כל העת את הבובה אל חזו ואינו
חדל מתפילתו. הם אינם רואים את כריסטוף האורב להם
מאחור. גרול יושב וצופה בהם. אף הוא אינו יכול להבחין
בכריסטוף)

אברשה: אני, אני אשבור לך את הפרצוף אם תמשיך
להתפלל, אתה שומע? אתה שומע? אתה שומע?

(הם קורעים את החוטים בועם, נפצעים. יונה בוכה,
כתינוק הנרדף זה ימים רבים. הוא מנסה לחדול, לשוא)



המפקד : תפוס את מקומך ליד הנהג, סמל גרול, שם פחות קר.

(גרול ממשיך לשמור על שתיקתו)

גרול : אינני יותר סמל גרול.

(המפקד דוחף אותו והלה עולה)

המפקד : הוא שייך לגזע הנחות. (מתרחק)

זמן שני

(המשאית זוה ממקומה, שאון האש מתחלף בבהמת המנוע)

אברשה : מה, באמת נכון שיהרגו אותנו ?

גרול : כן. (דממה) גם אותי.

יוסלה : מעדיפים להיות לבדנו.

גרול : אני יודע.

יוסלה : אז למה אתה לא מסתלק ?

גרול : האנשים אומרים שאני קצת משוגע, אינני יודע. (אינו זו. דממה)

יונה (כמו נדחק על-ידי הבובה) : האם תמר יכולה לשבת ?

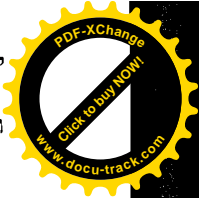
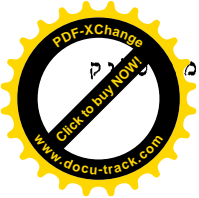
ראיסה : כן, היא יכולה. כאן, את יכולה.

אברשה (לתמר) : וגם מותר לך להקים רעש. הנה, שחקי עם זה. (הוא נותן לה את המגף של גרול)

יונה (רועד) : היא לא רוצה לשחק.

ראיסה : היא שוב הולכת להתפגר.

יונה (מפחד) : לא. אני לא רוצה.



יוסלה : יופי. הוא חולה.

(צחוק־נבחני של הילדים. דממה)

יונה (לתמר, כשיר ערש) : אל תרעדי, אל תרעדי, עכשיו לא קר, כאן העגלה, היא לא תיקחך.

(הילדים גוחנים מודאגים לעבר תמר. ראיסה מזומזמת משהו, שיר ערש ללא מלים. אז, אט אט, קם גרול ומכסה את הבובה במעילו, אחר שב למקומו. דממה. לפתע :)

ראיסה (משיבה לו את המעיל) : לא רוצים את זה.

יונה : כן, כן.

יוסלה (שב ונוטל את המעיל) : לא יצאנו משם כדי שהיא...

ראיסה : הא! היא רק מיללת כל הזמן.

גרול : אני יודע המון סיפורים.

יוסלה : היא חדלה להאמין בהם.

גרול (לבובה) : היה היתה משאית אחת. קראו לה האדמה. היא התגלגלה לעבר הקבר. הנהגים, זה זמן רב, לא גיסו לעצור בעדה.

(יונה־תמר ממשיכה בבכיה)

יוסלה : זה לא מוצא חן בעיניה.

גרול : היה היו ילדים. הם הסתתרו בבויב. הציפו אותם במים. הם עלו למעלה והחיילים לקחו אותם בשבי. ואחר כך הרגו אותם.

יוסלה־תמר : זה לא סיפור.

גרול (תמיד אל הבובה) : זהו משהו שאת יכולה להאמין בו. (דממה)

ראיסה (קשוחה כלפי תמר) : אל תעשי פה ענינים. כבר אין בויב, לא מסתתרים וגם לא קר.

(קולות בכי של יונה־תמר)

יוסלה (לתמר) : חדלי להיות טיפשה. כאן אינני יכול לרדוף אחרי הרופאים.

ראיסה : זה לא הפריע לה להתפגר.

(יונה־תמר אינה יכולה לבכות כמקובל. פציעה מכאיבים לה, כפי הנראה)

יוסלה : חדלי לילל.

ראיסה : אתה יכול לבכות, אבל זה כבר לא משנה.

יונה : כואבות לי, כואבות לי הידים.

גרול (קורע את חולצתו) : קחו, הנה, תנו לי לטפל בכמ.

(הם זורקים לעברו את מגפיו. הוא אינו נוגע בהם. דממה. יונה־תמר משתעלת ורועדת)

ראיסה : היא שוב הולכת להתפגר.

יוסלה : מה היא אומרת ?

יונה : אינני יודע. היא שוב יורקת דם.

אברשה : זה שום דבר. זה מפני שהיא פוחדת מן האש.

יונה : לא נכון. היא לא ראתה את האש. לא רציתי שתראה זאת.

גרול (ליונה) : אל תרעדי כל כך, אני מבקש ממך. אתה מחלה אותי.



ראיסה'תמר: סיפור אחר.

גרול (לראיסה): היה היה חייל. הוא רצה להוביל את הילדים אל היער, אך הילדים לא הלכו אחריו. יכול היה לשקר להם, אך הוא לא שיקר. הוכחה, הוא עלה אתם על המשאית. הרגו אותו בעמק הבוריער.

יוסלה: זה לא מעניין אותנו.

(שהות)

גרול (לבובה): לעתים קרובות השליכו אנשים רבים לתוך משאיות רבות. אלה לפנים. אלה מאחור. אלה נהרגו ואלה הרגו אותם.

יוסלה: ואחר כך?

גרול (לבובה): הייתי בין אלה אשר הרגו. פחדתי מאד פן אהרג גם אני.

ראיסה: הסוף טוב. עוד צריך לנחם אותם. צחוק-נבחני של הילדים)

גרול (לעצמו): החייל עולה על המשאית ומתישב ליד עצמו. הם לא ניסו להמלט. אי-אפשר לעזוב את העולם. אבל ישנם סיפורים. הם מספרים אותם אחד לשני.

יוסלה (עצוב ללא תוקפנות): את הנכונים, אינך יודע.

גרול (בהרימו את מגפיו): לפני המלחמה לא עבדתי. לא אהבתי שום דבר, כמו האחרים. אמרו עלי שאני טיפש. מזמן לזמן הסתלקתי לי. אז כינו אותי ילדי הכפר מר סליק, האדון המסתלק. אהבתי מאד את השם הזה, מפני שזה נכון. לא אהבתי ביותר את העולם ולכן הסתלקתי לי.

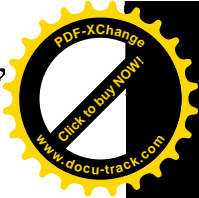
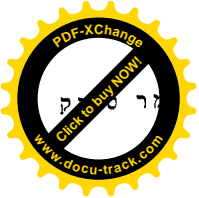
יוסלה: לאן?

גרול: לחוצות העיר. הייתי מסתכל ברחובות האורות. אך האנשים גרמו לי צער! כאשר הייתי נותן להם כדי לראותם צוחקים. אך הם לא צחקו, לעולם, ובאה המלחמה. העליתי בתים באש. הרגתי הייתי מאושר. כבר לא היו דלתות. אחר כך הכינו, חמישים ושש שעות, ספרתי אותן, ליד הביוב, שתצאו, טמנו לכם פת. אז ראיתי אתכם, כאשר הייתי עדיין למטה, כפי שאתם כאן. (מסתכל בתמר) בעיקר היא, היא סבלה כאבים שאיש מעולם לא סבל ולנצח. היה זה כאילו היינו בני משפחה אחת בשכבר הימים, באיזה עולם שאינני יודע מהו, הכרתי אתכם, הכל הכאיב לי וללא הרף זכרתי מחדש את הכל. מאז, העולם ללא חיילים, ללא מכאוב.

יוסלה: התחל בה. זו ראיסה, ארושתני. אין אנו זקנים, אך מכיוון שהולכים אנו למות, יונה ישיא אותנו. יונה זה הוא! הוא יודע את כל התפילות. הוא התפלל למען המתים כאשר הורדנו מהם את הסמרטוטים שלהם. כך זה פחות הכאיב להם. (שהות) זו היא תמר. היא בילתה שנתיים בתוך ארון. היא אינה מעוזה לשבת או לקום בלי לבקש רשות. החביאו אותה אצל שכנים. לכן זה כך. אחר כך מתו השכנים. אברשה, זה הוא, הוא הלך לחפש את תמר והבובה שלה. לקחנו אותה אתנו. אברשה יכול להתגנב לכל מקום. הברחנו גשק, ניירות מזוייפים, הכל. לכן לא מתנו. תמר לא היתה מסוגלת לכך. כיסינו אותה בעתונים ישנים. הם באו להגיה אותה על העגלה, אך יונה שב ולקח את הבובה שלו ותמר נדדה אתנו מחדש, ואחר כך לא נשאר אף אחד כדי למסור לו את כל זה. יצאנו מן הביוב מפני שהיינו רעבים מדי.

פליק: נכון, הבשר! כריסטוף, הבשר! הבטיחו להם.

(דומיה חגיגית ומתוחה של הילדים. גרובה משליך לעברם,



מבעד לסורגים מעט בשר. הילדים חוטפים אותו, טורפים אותו בטירוף, מלבד יונה)

יונה: ברוך אתה מלך העולם, תודה על חתיכת הבשר הזאת. (הוא אוכל כשהבובה בורעותיו)

אברשה (פיו גדוש): לעזאזל התפילות.

סליק: מסכים. ולעזאזל כל העולם. לא כל כך מהר. אל תאכל כה מהר.

(הם גמרו את מנת הבשר שלהם. הם מצפים לחתיכה נוספת. כריסטוף מעמיד פנים כמשליך אותה, שומרה בידו וכו'. לפתע זורק אותה. משחק דומה של הילדים. דממה)

יוסלה (מודאג): מדוע אינך אוכל?

סליק: אני לא רעב.

אברשה: הוא לא טוב. הוא לא טוב. (הוא מתחיל לרעוד)

יוסלה (פיו מלא): לפעמים הוא רועד כך כל הלילה, אבל אחר כך זה עובר.

(דממה)

ראיפה (מוחה פיה באצבעותיה): כמה זמן עד העמק?

סליק: כל כדור הארץ.

ראיפה: הוא משוגע, הוקן.

יוסלה: על כל הראש. חסרה לו רק חתיכת זקן כדי להיות דומה לסבא שלי. אף הוא משוגע שהתפלל, שהתפלל, אבל העמידו אותו בשורה השמאלית וכאשר ירו בו, וכאשר ירו בו...

סליק: וכאשר ירו בו?

אברשה: הוא מת, לעזאזל!

(צחוק-נבחני של הילדים)

כריסטוף: והנה הפרפראות. שוקולד, רוצים?

יונה: בחיי, שוקולד!

ראיפה (בוטה לחייד): בטח, שוקולד!

(כריסטוף, ללא מילה, משליכו אל מחוץ למשאית. הילדים מוחצים את פניהם אל הסורגים. כריסטוף צוחק)

סליק: עצור את המשאית, עצור!

(צחוקו של כריסטוף גובר והולך)

סליק: עצור ולא... (מטיל עצמו לעבר כריסטוף ונתקל בסורגים)

יוסלה: אל תצעק מר סליק, לא כדאי להתעסק אתם. רק עכשיו גמרנו לאכול.

יונה: אבל לא שוקולד. (שוכח את תמר)

אברשה: „ברוך אתה מלך העולם אשר לא רצה כי נאכל שוקולד...“ מכונת-התפילות נשברה, יונה?

יונה: אתה שברת אותה.

אברשה: היא נשברה כאשר סבא שלי עמד בשורה השמאלית, כאשר במקום להתפלל עשה במכנסיו... או אולי לפני כן. שוב אינני יודע. או כאשר מחצו את מותניה של אחותי הקטנה במכת קרדום ודמה שטף מכל פצעייה. הוא היה אדום הקדוש ברוך הוא ואני משתיין עליו.

סליק: אברשה, אתה משעמם אותנו. האדם עשה זאת, לא אלהים. שמע, בוא ואספר לך את הסיפור על הקברניט



המטורף. הוא ניווט את ספינתו לעבר הסלעים שריסקה ואחר כך צעק: ארורים הסלעים.
אברשה: אינני יודע מה זה, הסלעים.
יוסלה: גם אני לא. מעולם לא ראיתי אותם.

סליק: הסלעים, כן, קשה לומר מה הם. אלה הם דברים מוצקים שהים מתנפץ אליהם. הים אינו מת לעולם, אף לא הסלע. הוא משתחק במקצת, זה הכל. בבוקר, בלילה, נאספות עליו ציפרי הים. יש להן נוצות צחורות וחמות, הן באות ממרחק, מיבשת אבודה, זה ימים רבים, יש להן קולות קטועים וצרודים. הן מספרות סיפורי אהבה שנשכחו זה עידן ועידנים, אף הן אינן מבינות את המסופר ואחר כך הן ממריאות שנית, ושוב הן בודדות.

יוסלה: למה זה טוב?

סליק: סתם. זה נפלא, פשוט מאד.

ראיסה (פצועה ותו לא): אתה באמת טיפש, מר סליק. אתה מאמין בדברים נפלאים.

סליק: כן, כן!

ראיסה: במשאת הזאת?

סליק: אם לא, אז איפה?

אברשה: עושים אהבה בחדר המדרגות, לעיני אחרים, מהר, ממש לפני המָנָת. אני יודע, אני עמדתי על המשמר.

ראיסה: נו, ספר להם את סיפוריך הכחולים, נשמע.

אברשה: אחי היה נשוי זמן קצר. לעתים קרובות עמדתי על המשמר. אבל כאשר הם באו, הוא לא היסס, הוא נתן את אשתו.

(צחוק־נבחני של הילדים, מלבד יונה, העוסק שנית בתמר)

ראיסה: הא, סיפורי האהבה של ציפוריך הצחורות (צחוקם של הילדים גובר והולך, נעשה פראי. דממה)

סליק: הציפורים הצחורות והגדולות באות מעולם אחר שאין בו משאיות ושילדים אינם עומדים בו על המשמר. הן נוחתות על פני האדמה בבוא השפל, הן צורחות בקולן הצרוד והמזור מילות אהבה מעולם אחר. הן מביטות זו בזו ומכירות זו את זו. אחר הן ממריאות שנית אל השמים כדי לשוב וללכת לאיבוד במשך דורי דורות.

ראיסה: הוא טיפשי, הסיפור שלך.

יוסלה: מוטב שתספר לנו על הים, על האניות.

סליק: הים הוא אדון נכבד, גם הוא קצת טיפש. הוא נראה כנרדם. אחר כך אוחזים בו כוחות המטלטלים אותו, משליכים אותו לעבר המערות השחורות. האניות עוברות, מאושרות, שקטות, אבל הכוח עובר וחולף ואז הים חוליה, עצוב ומדוכדך. הוא שוכח הכל. הוא הולך ונסגר.

יוסלה: הים, זה לא זה.

סליק: יתכן, מעולם לא ראיתי אותו.

יוסלה: גם אני לא. אבל אני יודע שהים הוא במקום שבו בורחים ושיום אחד רואים את עשן הארובות, רחוק מאד, זו הארץ המובטחת הנשמרת עליידי חיילים והיא כה שמורה שלעולם אי אפשר להכנס אליה. זהו הים והוא מלא צחנת אבק־שריפה ותותחים, בגלל החיילים אשר ירו בו.

יונה: אפילו באלהים.

יוסלה: אז אלהים השתגע. הוא התחבט בים כמו דג, באויר כמו ציפור. ישגן גדרות תייל סביב. אינו מעז לשבת או